

Dialog byl natáčen v úterý 15. listopadu 2011 v dopoledních hodinách v bytě prof. Musila Újezd 15, Praha 1.

MS: *Co pro vás znamenal rok 1989? Jaká očekávání jste měl? Jak se případně, pane profesore naplnila?*

JM: Za prvé jsem byl jako většina lidí zde velice šťastný. Vzpomínám na Silvestra na Václavském náměstí. Tam byla velká spousta lidí, kteří oslavovali. Byli jsme euforičtí. Měli jsme, myslím, poněkud naivní představu, že odstranění toho autoritativního režimu se otevírají dveře na jedné straně výkonné společnosti na druhé straně společnosti svobodné. Teprve pomalu, když jsme dostávali do rukou knihy Ralfa Dahrendorfa[1], jenž nás varoval před tím, že je snadné provést politickou změnu, a to za 6 týdnů, poté za 6 měsíců udělat jisté základní institucionální změny, ale že nás čeká mnohem delší období změny myšlení, žebříčku hodnot. To byla skvělá myšlenka, která se ukazuje být velice pravdivá. Končí úvahou, že nemůžete dělat demokracii bez demokratů. Můžete sice utvořit instituce jako je parlament, máte ústavní soud, máte spoustu jiných institucí, které patří do toho instrumentária moderních demokracií. Pokud nemáte vnitřní demokratický étos a dlouhodobě ustálené způsoby chování širší veřejnosti, bohužel to nestačí, aby demokracie byla silná a životaschopná. Toto je v největší zkratce popis toho, co se událo. Další věcí je to, co nyní vidíme jako reakci na autoritativní systém, jenž věřil, že může nahradit trh plánováním. V reakci na tuto skutečnost se to kyvadlo, dle mého vidění, vychýlilo až příliš na druhou stranu. Jako sociolog vím, že společnosti nefungují bez jistých pravidel, norem a bez jisté etiky. Tím, že se svoboda pochopila spíše jako možnost dělat cokoli, a nikoliv jako svoboda pod zákonem ...

MS: *... svoboda jako libovůle.*

JM: Nebyla pochopena v tom starém liberálním pojetí, které sahá až k Johnu Lockovi[2], že skutečná svoboda je svobodou pod zákonem. Toto nepochopení vedlo – zejména ze začátku – k volnému stylu života. Já jsem to strašně cítil jako řidič automobilu, jak se lidé chovali na ulicích v Praze, jak se jezdilo po silnicích, a pravidla nebyla dodržována. Byla v tom jistá bezohlednost těch silných, kteří mysleli, že když jsou silní, tak budou dělat to, co oni chtějí, že ti ostatní slabší hold ...

MS: *... budou vytěsněni.*

JM: Ani snad tak ne. Tito lidé v životě předjížděli automobilem a ještě ne fair způsobem, porušovali pravidla. Výsledek je, že vznikla společnost, která sice má jisté rysy tržní společnosti. Užil jsem spojení tržní společnosti, nejenom tržní ekonomiky, že tedy vlastně dochází u mnoha lidí k takovému zklamání, které končí buď tím, že část se chce nostalgicky vracet zpět a část chce dokonce vládu tvrdší ruky.

MS: *Narážíte jistě na autoritářství.*

JM: Ano, protože si myslím, že v tom nepořádku či v tom „bordelu“ – jak říká pan Andrej Babiš – se nedá dobře žít.

... Silné otazníky společenského systému ...

JM: Je tam vidět u části lidí zklamání z demokracie a zejména u nás rezignace. Na rozdíl od Západu Španělska, Spojených států, dnes již Francie, kde roste protestních hnutí, ale ten protest směřuje spíše k posílení demokracie. U nás, jak pozoruji u mnoha lidí, i lidí vzdělaných, roste ústup od angažovanosti ve veřejném životě a v podstatě vzrůstá obecná nedůvěra k věcem veřejným. To je cesta do pekel.

MS: *Když to trochu vychýlím, jako bychom se navraceli do normalizace, kdy se lidé též nestarali o*

věci veřejné, byli staženi do sebe. To proto, že sféry vlivu byly rozděleny.

JM: Ano, opět je to – oni a my. Politici jsou oni. My jsme ti chudáci, kteří jsou manipulováni, což je zčásti bohužel pravda. Ta situace je velice obtížná. Já pořád věřím v jakousi českou ...

MS: ... vynalézavost, ochotu vzdoru?

JM: Ne, ne, mám důvěru v obyčejného člověka.

MS: Sdílette to, co Karel Čapek^[3] že?

JM: Ano. To znamená, že ji nemáme ... Je to nedostatek a přednost zároveň. Nedostatek je to v tom smyslu, že Češi nikdy logice moci nerozuměli.

MS: Byli ovládaní. Vládli nám po staletí jiní.

JM: Nejen to, ale také ji neuměli používat, na rozdíl od zemí, kde byla silná šlechta, jako v Maďarsku nebo v Polsku. Zdá se mi, že zejména Poláci – z postkomunistických zemí – se z toho dostávají dlouhodobě nejlépe. Jednak je tam morálka díky katolické víře – křesťanství. Tudíž kombinaci morálky plus aktivitě se tam může dařit. U nás se stalo, že se zhroutila morální pravidla a nastalo to, čemu my v sociologii říkáme anomie. To znamená, že je to stav bez pravidel, bez vnitřně zažitých pravidel, tedy toho, u čeho si lidé říkají: toto se nedělá. Toto není mravné. Dnes vám to dnes nikdo neřekne. Slovo mravný či mravní ...

MS: ... je vlastně slovem „neslušným“.

JM: Je to cosi efemérního. Všimněte si, jak málo ten pojem vůbec funguje, jak málo se tohoto pojmu používá. Je to společnost, která má určité rysy rozvrácenosti. Ta naštěstí funguje díky tomu civilizačnímu standardu a úrovni technické infrastruktury. Dle mého pohledu roste počet lidí, kteří mají pocit vyprázdňování a neurčitosti. Je to podivné, jelikož si myslím, že Češi v podstatě byli vždy optimističtí, je to optimistické etnikum, ale nyní jakoby ten optimismus pomalu ztráceli. To je asi dlouhá odpověď na první otázku.

... Očekávání změny a kontexty změny ...

MS: Já bych se ještě vrátil do nedávných let, jelikož není možné vynechat otázku, zdali vy jako odborník zabývající se společenským vývojem, jste tu změnu očekával?

JM: O té jsem byl přesvědčen. Nyní něco řeknu. Když moji přátelé emigrovali v roce 1948, trochu jsme jim v tom pomáhali. Jeli jsme na brigádu na Šumavu a oni poté odtamtud v létě 1948 přecházeli. Když jsem se s nimi loučil, říkal jsem: „Víte, toto je příliš vážná změna. To není na několik let. Uvidíme se za několik desetiletí ...“ Oni mě tehdy chtěli „ztlouci“, ale bral jsem tu změnu jako velice hlubokou reakci na to, co se stalo ve třicátých letech a z toho vyplývající války. Měl jsem pocit, že to není na krátkou dobu. Zároveň již tedy jako začínající student, jsem byl ostražitý. Nedávno jsem napsal malou esej, zrovna nyní vychází, týká se o posledního ročníku sociologie po komunistickém převratu. Já to říkám proto, že někteří emigrovali, někteří byli zničeni všelijakým hrozným způsobem, ale mně se podařilo slušně přežít. Možná tím, že jsem nevykřikoval, co jsem si myslel. Byl jsem přesvědčen, že soustava, která vzniká a která se opírá o určitý soubor myšlenek, má základní vnitřní chyby. Když má něco základní vnitřní chyby, tak dříve či později přestane fungovat, což se po čtyřiceti letech u nás stalo. Naštěstí pouze po čtyřiceti letech, protože kdyby to bylo jako v Rusku, tak by to skoro bylo nemožné změnit či by to bylo obrovsky obtížné. Těch čtyřicet let se postupně jeví jako poměrně krátké historické období. Začínají působit hlubší stereotypy českého chování, které mají kousek ze zkušenosti s krátkým obdobím v počátku dvacátého století, kdy byla ustanovena první

republika. Na druhou stranu mají delší - a zdá se mi důležitou zkušenost společnosti bez státu za Rakouska. To znamená existence malé české společnosti na úrovni municipální, obcí, pokud nemáme svůj stát. Soustředme se tedy na svá města, na své obce. Zde vidím jistou naději, protože mimo jiné jsem též sociolog města. Myslím si, že jedna z nejpozitivnějších změn, která nastala, je proměna měst - a to i ve fyzickém slova smyslu. Jsou v pořádku, vypadají podstatně lépe. Komunisté nebyli schopni je udržovat, jelikož se snažili korumpovat širokou veřejnost velkou spotřebou. To jim znemožňovalo udržet slušnou úroveň provozu a investic ve veřejné oblasti. Ovšem města a obce vypadaly daleko hůře v Sovětech. Nyní uvedu takovou vzpomínku. Jako středoškolák jsem musel za války navštívit nacisty uspořádanou výstavu o Sovětském svazu. Účast na výstavě byla povinná, všichni jsme na to museli jít a pamatují si na to dobře. Byly tam fotografie pochopitelně záměrně vyrobené, avšak cosi bylo pravdivé. Na snímcích byly i dokumenty zpusťlosti sovětských měst. Mluvím o tom proto, že podobný způsobem se počal náš svět zde vyvíjet také. Města počala chřadnout. Nedílným jejich znakem byly opadávající omítky, rozpadávající se střechy. Bylo to tím, že bylo zničeno soukromé vlastnictví nemovitostí, že se zlikvidovala zodpovědnost lidí a byla nastolena politika levného nájemného, což bylo nerealistické v té podobě, v níž to zavedli. Oni ztroskotávali na svém idealismu. Zvláštní, nerealistickém. Zkrátka a dobře - města hynula. Do jisté míry byli úspěšní ve velkých investicích.

MS: *Snad nemáte na mysli sídliště ...*

JM: Podzemní dráhy, velké přehradý. To komunisté uměli. Jednou Konrád Adenauer^[4] při své první návštěvě Sovětského svazu, kdy se dohodlo, že budou koexistovat, pronesl velkou pravdu: „Vy jste výkonní, když téměř vojenským způsobem budujete velké věci ...“ Já dodávám, že mobilizují někdy brutálně síly. V okamžiku, kdy vaše společnost začne bohatnout, začne být normální společností a lidé v ní budou realizovat miliony svých drobných přání, tak společnost začne fungovat špatně. Adenauerův projev na mě silně zapůsobil. Skutečně, komunismus ze začátku v sobě skrýval druh kalvinismu. Zjednoduší a soustřeďujeme se na ty základní věci a jakékoliv jiné záležitosti jsou buržoazním konzumerismem. Na tom vybudovala spousta lidí své kariéry. Tito lidé vůbec nepochopili psychologii normálního člověka. Především jejich představa o kvalitách takzvaného proletariátu byla nerealistická. Toto všechno jsem si uvědomoval. Než to ztroskotá, bude to trvat dlouhou dobu.

... Krach systému ...

MS: *Ztroskotalo to a člověk zestárnul.*

JM: Toto je dlouhá odpověď na krátkou otázku. Já jsem skutečně byl přesvědčen a věděl jsem, že to jednou skončí. Pouze jsem si kladl otázku kdy - a zdali se toho dožiji. Netušil jsem, že se dožiji i zklamání z toho, co následuje po naší liberální revoluci. To dnešní je podstatně jiné, méně dramatické. Vidím možnosti přeměny k lepšímu, ale zároveň i riziko sklouznutí k jakémusi feudalistickému kapitalismu zde je. Proto jsem hovořil o korporativismu.

MS: *Je dobré se zeptat, proč si myslíte, že vládnoucí představitelé si dostatečně neuvědomovali situaci, v níž se tato společnost nachází?*

JM: Proč to nechápali? Jednoduše byli málo informovaní či byli přesvědčenými stoupenci jistého názorového proudu. Byli marxisté. Věřili, že kořen zla je v soukromém vlastnictví a s tím je nezbytně spojen trh. Vy nemůžete mít trh bez soukromého vlastnictví mnoha subjektů.

... Reforma nereformovatelného? ...

MS: *To, co po svém nástupu chtěl realizovat Michael Gorbačov^[5], byla chiméra.*

JM: To nešlo. Řekl bych, že měl dělat to, co dělají dnes Číňani. Ti jsou mnohem hlubší. Napřed musíte mít výkonné hospodářství a pak můžete postupně zavádět demokracii.

MS: *Sluší se připomenout, že Číňané jsou jiná mentalita.*

JM: Ano, někteří sociologové si mimochodem myslí, že to, co se děje nyní v Číně je podobné vzniku kapitalismu na Západě. Je to jakási analogie v tom ohledu, že paralelně, vedle sebe působí dynamický prvek dravosti, soutěže, tvořivosti spolu se zde přítomnou konfuciánskou tradicí, která je čímsi jako protestantská etika. Kombinace morálních tradic s uvolňováním ekonomické aktivity ústí ve velkou výkonnost. Soudím, že pokud to nechají běžet, tak se jim zhroutlí i jimi držžený konfucianismus a dopadnou stejně, jako my. Již se tam začínají projevovat sociální problémy. Další etapa nastane, když budou muset reagovat na ekologická rizika. Naprosto nezbytně se objeví sociální tenze a napětí, které bude podobné jako ve vyspělých společnostech.

... Vyvrácení ideologie systému ...

MS: *Vraťme se ještě k nám. Soudíte, že komunismus jako ideologie byl vyvrácen?*

JM: Soudím, že ne. Bude stále pokračovat v jistých ostrůvcích. Je to jakýsi podivný sen, jenž neodejde. Já zde mám Kautského[6] knihu ...

MS: *Přechod k modernímu socialismu.*

JM: Je to kniha, která nabízí možnosti. Protestantští teologové jako Lukl Hromádka[7] si mysleli, že marxismus a komunismus je sekulární verzi křesťanství. Tím odpovídám na vaši otázku. Důraz na ubohého, chudého a na to, že právě on je tím pravým člověkem. To přece není věc Karla Marxe[8]. To sahá dost daleko. Pravděpodobně do stoické filozofie Senekovy[9], Marka Aurelia[10] a podobných. Ovšem já si myslím, že v antice to tak nebylo. Vzniklo to s křesťanstvím, všechny ty rovnostářské ...

MS: *... koncepty, ...*

JM: ... sny a utopie. Ty převážně směřovaly k nějakému potlačení příliš velkých sociálních nerovností. Většina utopií k tomu směřovala. Je zvláštní, že to byla vždy utopie o městě. Na venkově taková představa nebyla možná. A sen o větší rovnosti existuje a bude existovat dále. Bude konfrontován s druhou myšlenkou, a to o volnosti. Ostatně my to nyní prožíváme. Dle mého pohledu problém spočívá v tom, jak ty dva systémy hodnot propojit a jak je vyrovnávat.

MS: *To je snad na člověku. Ten se snaží být zároveň svobodný a zároveň usiluje o to, aby druhého neničil.*

JM: Tento problém vnímalo mnoho lidí. Rád cituji jednoho britského filozofa Bertranda Russella[11], jenž v poválečných sériích přednášek, které připravil pro BBC, říkal, že největším problémem, před kterým bude stát moderní společnost, bude vyrovnání tvořivosti a dynamiky, která je spojená se svobodou, nezbytnou mírou solidarity, nutnou pro přežití člověka. Řekl bych, že jsme uprostřed tohoto stavu. Nyní pochopitelně záleží, jakou konkrétní podobu ono vyrovnání má. Promítá se to až do ekonomické teorie. Je to pan John M. Keynes[12] a jeho představa a na druhé straně je přece představa ...

MS: *... liberální myslitelů, jejichž myšlenky utvářely i naši společenskou a hospodářskou proměnu.*

JM: Ani ne tak. Keynes byl liberál. Spíše se zde hodí slovo libertinismus. Shodou okolností samotný liberalismus má mnoho variet stejně jako socialismus a vše lidské.

MS: *Ano, každý člověk k fenoménu přistoupí s jistou tvořivostí a vtiskne mu osobitost. Vy tedy nesouhlasíte s Francisem Fukuyamou[13], že jediné liberální demokracie byla „vítězná“ ...*

JM: Řekl bych, že jeho poslední knihy se liší od stanoviska, které zastával v roce 1989. První kniha byla hegelianský omyl. On byl ovlivněn jedním francouzským autorem. Představa, že celosvětové dějiny směřují k jedné formě, se ukazuje být jako naprosto mylná, protože jemnější myslitelé jako je Shmuel Eisenstadt[14] a řada jiných. Mimochodem mluví o „multiple modernities“, tedy o mnohočetných formách modernity, tedy i toho propojení liberalismu se socialismem. Řekl bych, že nyní vzniká prapodivná věc. Lidé se snaží získat odpověď, jak propojit dvě myšlenky a najít pro ni moderní verzi, která by odpovídala dnešním podmínkám. K tomu bude zapotřebí několika geniálních lidí, kteří by to formovali.

MS: *Ano, ale je otázkou, zdali člověk nemá věcem nechat volný průběh, či se snažit svým omezeným rozumem věci v mezích moderovat ...*

JM: Je problém, co si člověk představí pod spojením „volný průběh“. To jsou krásná slova. Každý pojem je taková bažina. Pokud se nad jakýmkoliv pojmem zamyslíte a začnete o něm přemýšlet, tak jasnost, přitažlivost se začne drobit a mozek je dobrý v tom ohledu, že takové jednoduché věci rozpitvá a ukáže na jejich složitost, a ono to tak doopravdy je. Někde máte jádro a já jsem racionalista, který věří, že mozek pracuje takovým způsobem, že pokud pracuje dobře, může poodhalovat skutečný svět.

... Hesla transformace a rozumění jejich obsahům ...

MS: *Dle vás jsme se nechali unést v počátku proměny společnosti jednoduchými hesly? Blahodárné působení trhu, rychlé generování bohatství ...*

JM: To se necháme unést vždy. Bez nějakých utopií žít a jít dál nemůžeme, nejsem proti tomu. Soudím, že člověk je intencionální bytost. Není pouze pozorovatelem, je také aktivní. Přes všechny zkušenosti věřím v aktivního západního člověka. Je to tím, že nejsme determinováni geneticky k nějakému přesnému chování. Tím, že jsme naprosto neurčitá zvířata ...

MS: *Obdařená rozumem, ...*

JM: ... který nám pomáhá v naší existenci – to je Immanuel Kant[15]. Čím dál tím více si tohoto muže vážím, třebaže jsem jako mladý byl pozitivista. Soudím, že tam je cosi důležitého. Je tam aktivita, rozum, ale také pochopení. Nakonec s námi hýbe i cit. Rozum je ...

MS: *... ohraničený, má své limity, byť nejasné.*

JM: Je nástrojem. Ten nám též umožňuje technické ovládnutí světa, a to také organizačně, což je strašně důležité v těch komplikovaných společnostech. Je tu též otázka rovnováh. To je něco, co nepřitahuje. Lidé jsou přitahováni jednoznačnými obrazy, cíly. Řekl bych, že ty přece jen složitost dnešních civilizačních poměrů vylučuje. Pokud dojdete k extrémům, tak dá hodně práce, než se to zlikviduje, než se to navrátí k akceptování plurality. Je nutné umět žít v tomto strašně rozporném světě.

MS: *Ano, lidé nejsou částice, ale volní bytosti, a to klade na jedince větší nároky.*

JM: To si také myslím, zde se jedná o prvek aktivního „JSME“, je to pozitivní vliv existencialismu v naší generaci. To znamená, že jsme prožili pocit voleb. Buď jste se k nim přidal, či jste se nepřidal. Mohl jste volit. Zážitek volby! Ten determinista a přírodovědecky laděný člověk řekne, že jste volil, protože jste takové a takové povahy, protože jste vyrůstal v měšťanské rodině, měl jste se tak či

onak. To připouštím, ale zážitek, subjektivní pocit volby – každý trochu myslící člověk to má. Když to nemá, tak s prominutím lže. Netvrdím, že determinismus je extra obtížně překonáván. Zase – na druhé straně – kus pozitivismu přírodovědeckého pohledu na naše osudy ve mně zůstal. Myslím si, že zážitek volby a tedy pocitu, že rozhodujete o sobě, co budete dělat, jak budete dělat, že existuje. Je to samozřejmě důležité.

MS: *Pokud bychom nemohli volit, ztratili bychom svou svobodu.*

JM: To rozhodně.

MS: *Lze soudit, že lidé v roce 1989 pociťovali blízkost svobody a možnost změny.*

JM: To nepochybně.

MS: *Byli ochotni participovat, ale pak následovalo ochlazení.*

JM: V tom můžeme vidět českou naivitu a neschopnosti vidět. To jsem říkal u pochopení moci, pochopení, co to je moc, jak musí být někdy tvrdá a jak někdy musíte s prominutím použít policii, abyste věci udrželi v mantinelech.

... Demokracie ...

MS: *Je dobré se zeptat, jak vnímáte ustavení demokracie, protože Československo bylo státem, který s ní měl zkušenost ...*

JM: Krátkou – v porovnání s jinými státy.

MS: *Dvacetiletou, generační.*

JM: Velice krátkou a zdá se, že také velice mělkou. Ohromným štěstím bylo vedení. Skupina lidí byla zásadní. To dávalo určitá měřítká, co je slušné. Tehdy existovala také korupce, aféry ...

MS: *Byl zde někdo, k němuž lidé mohli shlížet jako vzor a mohli se k němu upnout, užiji-li toto slovo.*

JM: Mimochodem Masaryk[16], také měl papírky, kterými dával ... On s mocí uměl zacházet. V porovnání s ostatními byl vnitřně silný, avšak zkušenost byla mělká. Silnější byla zkušenost společnosti bez státu. Řekl bych, že máme strašlivě málo moderní zkušeností s mocí, s vedením státu. To někdy bývalo koncentrováno do zkušenosti šlechty či existence velikého silného patriciátu nebo buržoazie. Tu jsme nikdy neměli. Byli jsme společností dobrých lidí. Jan Patočka[17] by hovořil o „malých českých dějinách“. Já jsem se na něj zlobil, neboť jakoby neměl rád demokracii. Soudím, že ji neměl moc rád, ale není sám.

MS: *My jsme si demokracii vybrali.*

JM: Nic jiného zde moc nebývalo ... Pár lidí zde bylo pro monarchii. Soudím, že zde byla převaha té „lower middle class“. V tom duchu byla realizována.

MS: *Byla tak tvořena lidmi, kteří byli schopni se v režimu přikrčit, ...*

JM: ... ale zařídit se jakžtakž. Usilovali o slušný život. Tito lidé též rebelovali. Říká se, že český odboj za druhé světové války nebyl příliš silný. Není to úplně pravda. Obětí bylo velice mnoho. Byl to jiný typ boje než ten otevřený, poněkud romantický, který byl jinde, ale byl. Také byl docela účinný. Vzpomeňme na českou výzvědnou službu, která se přesunula na Západ. Pomoc, kterou Češi vykonali,

byla chytrá. Byl to jiný boj, jenž používá jako zbraně pouze rozumu a šikovnosti.

MS: *Improvizace, vynalézavost.*

JM: Je to boj těch, kteří nesedají na koně a bojují s šavlemi.

MS: *Člověk se může zeptat, zdali lidem, kteří působili ve státních službách a reprezentovali je, zdali cítili větší náklonnost, závázanost vůči veřejnému.*

JM: Tehdy více. Můj otec byl legionář a usiloval o konec rakouské monarchie. Oni kupodivu byli vychováni Rakouskem. Tam je vidět pořádek byrokratický, pořádek zařizování věcí, v provozu obcí, provozu úřadů. Co scházelo, byla zkušenost s velkým kapitálem, zkušenost sedět nahoře ve velkých společnostech. O tomto deficitu dostávala pochopitelně informace v první republice vláda i prezident. O velkých schopnostech české byrokracie to nebylo. Nemluvím o nynější situaci. Kvalita úřednictva, kvalita etického profilu, to byl problém. Mimo jiné také proto, že nemají řád. Ony fungují v jakémsi provizoriu. Je podivné, ale charakterizující daný stav. Neexistuje řád státní byrokracie. Nerozumím, že se ty pravicové strany nebyly schopny dohodnout na řádu tohoto druhu.

MS: *K tomu je třeba vize a také konsensus. Schopnost odhodit čistě partajní zájmy.*

JM: Ano, to je neschopnost najít společného jmenovatele, ...

MS: *... schopnost vládnout, ...*

JM: ... schopnost překročit partajní meze. Jednoduše nemáme Švehly[18]. Mimochodem, ten byl během první republiky velmi důležitý ... Nemáme Masaryky, svým způsobem nemáme Beneše[19]. Na něho se žel hází vše možné, ale on to měl mnohem těžší než Masaryk ...

... Otázky deficitu minulosti ...

MS: *Soudíte, že je to deficit z minulého režimu? Potýkáme se s tím stínem ...*

JM: Je to hlubší. Bohužel, režim byl silně ovlivněn ruskou a sovětskou zkušeností, která odpovídala zřejmě ruským poměrům, ale měla svou úroveň. Nepochybně ruská diplomacie má úroveň světovou. Pochopitelně ruský styl byrokracie nebylo možné aplikovat. Bylo to příliš primitivní. Odpovídalo to jejich poměrům. Soudím, že převzali v podstatě carské vzory. Nemůžete se jednoduše zbavit minulosti, ta je spojena s českým drobným podnikáním a je zde málo zkušeností s velkým kapitálem, s velkou mocí, se státem i s policií.

MS: *V minulosti jsme byli závislí na Vídni, poté na Sovětském svazu a nyní si vládneme sami.*

JM: Vrcholy katolické církve byly konzervativní, taktéž rakouská armáda ... Nyní jsme stáli před vybudováním étosu domácí armády. To se málo dařilo v první republice. Poté to bylo smeteno a od té doby s obtížemi obnovováno ...

... Mělké základy společenského a hospodářského systému ...

MS: *Po roce 1989 jsme stavěli na „mělké“ základně.*

JM: Ano. Také nám chyběla důvěra. Byl tam takový podobný prvek jako u marxistů. Když se zbavíte mezí, tak se dobrý člověk projeví. Byla tam i snění Václava Havla[20]. Roli sehrálo i jeho nepochopení lidu. Bylo to vidět například na výročních o panelové zástavbě. V tom lze vidět velké chyby.

MS: *Bez obšírné znalosti problému. Ne vše bylo za toho režimu špatné.*

JM: Ne vše. Dobré byly velké akce. U nás toto plně platilo. Jakmile společnost začala bohatnout, dosahovala svého cíle, tak narazila na své meze. Kapitalismus je více udělán pro denní život. Pochopitelně to zjednodušuji.

MS: *Tedy ne pro velké budovatelství. Člověk by mohl s nadsázkou říci, že socialisticky budovat a kapitalisticky žít ...*

JM: Kapitalismů je mnoho. Je kapitalismus švédský, je americký, je africký a také čínský. To vše se dnes musí dnes brát v úvahu.

MS: *Analyzovat, dávat do kontextů.*

JM: Osobně si myslím, že by u nás měl slušně fungovat kapitalismus německý. Doufal jsem, že zde zakoření cosi podobného jako sociálně tržní hospodářství.

MS: *Soudíte, že kapitalismus byl jedinou volbou. Ostatně ozývaly se hlasy minulosti na obnovu socialismu s lidskou tvář.*

JM: Soudím, že ano. Abych se přiznal, tak bych to nazval ne kapitalismem, ale tržním hospodářstvím, pluralitní politický systém a třetí prvek „rule of law“. Tyto tři věci se nám nepodařilo zkombinovat. Nebyli jsme schopni ustavit sociálně tržní hospodářství, jelikož převládla linie Václava Klause[21], která je spíše neoliberální. Pokud jde o demokracii – scházeli nám demokraté.

MS: *To je zřejmé. Jak zde mohou být demokraté, když se dříve politiky mohli účastnit pouze ti, kteří měli červený stranický průkaz.*

JM: Jistě. Přičemž uvnitř komunistické strany mimochodem, i po roce 1968, existovaly frakce, rozdílné proudy. Mimochodem stojí za to číst paměti pana Štrougala[22], který se o tomto zmiňuje. Vím to, jelikož jsem mohl v ústavu, kde jsem pracovat s manželkou pana Léra[23]. Ten se Štrougalem utvořil frakci, která bojovala proti „super“ byrokratickým a primitivním pojetím. Vím, jak to bylo složité. Nikdy jsem ve straně nebyl. Pouze jsem je pozoroval a viděl jsem tu složitost. Otevřít se demokratickému pluralitnímu systému se nesmělo, ale de facto tam byl. Oni nemohli tu pluralitu vyloučit.

... Polarita vidění vývoje ...

MS: *Soudíte, že dnes lidé hodnotí minulost a současnost velmi černobíle?*

JM: Hodně, a jakoby zapomínají na vlastní zkušenost. To je na tom zvláštní, protože jsou manipulováni našimi médii. Kvalita našich médií je dosti smutná. Naštěstí pomocí internetu existuje jiné veřejné mínění. To je však chaotické, radikalizující, někdy i nevzdělané. Situace je velice vážná.

... Občanská společnost ...

MS: *Pokročme dále. Nedílnou částí moderních sociálních procesů je přítomnost občanské společnosti. Václav Havel měl pochopení vůči této sociální složce ...*

JM: Nu, já se na nic nedívám skrze Václava Havla. Já vycházím z Arnošta Gellnera[24]. Soudím, že je to jedna z vážných možností, že zde snad existuje, protože navazuje na tradici společnosti bez státu.

To je náš kapitál. Zde je jistý sociální kapitál, jenž plyne z též sociální struktury a z toho, že zde byla již za starého Rakouska poměrně rozvinutá ...

MS: ... spolková činnost.

JM: Důležitým prvkem by to, že zde bylo slušné hospodářství, že zde existovala silná vrstva drobných podnikatelů, řemeslníků. To v té paměti trochu existuje a snad se to obnovuje.

MS: Zmínil jsem Václava Havla kvůli tomu ...

JM: Mám jej rád a spolupracoval jsem s ním ve Fóru 2000.

MS: Právě on byl tím, kdo podporoval iniciativy, aby lidé komunikovali, vedli dialog, vzájemně si naslouchali ...

JM: To bylo správné. O tom nepochybuji.

MS: Čím si vysvětlujete, že současný prezident je proti občanské společnosti a považuje ji za cosi, ...

JM: ... co ohrožuje, ...

MS: ... konkuruje ...

JM: ... parlamentní demokracii. Je to prosté. Nemá rád přímou demokracii a její jakékoliv formy, poněvadž se obává, že by to pravděpodobně omezovalo mocenské pozice těch nově vznikajících politických elit.

MS: Právě občanská společnost může nastolovat témata, informovat lidi ...

... Občanská společnost a Václav Klaus ...

MS: Václav Klaus se k ní však staví skepticky.

JM: To nepochybně. On se bojí, že je to příliš chaotické a že to nemá pravidla. Parlamentní reprezentativní demokracie, je vázána na přesné počty poslanců, v tom je jistý řád. On je však konzervativce. Bojí se jistého chaosu, jenž je spojen s pluralismem a v demokracii je trochu nezbytný. Demokracie nemůže existovat bez neurčitých míst a momentů, kde vznikají nové myšlenky. On se jich „bojí“. Nejhlubší základna je strach, a to strach z rozkladu, rozpadu, i strach osobní. Nemyslím si, že je tam silná vnitřní robustnost, jako byla u Masaryka.

MS: Nacházíte pro tento postoj pochopení?

JM: Abych se přiznal, tak jej nemám rád. Soudím, že je tam příliš ega, ale to je jiná věc. Politicky je šikovný. Dělá politiku, aby vyhověl pohybu neurčité masy. Zároveň je konzervativní liberál. Soudím, že jakmile přestane sedět na Hradě, velmi brzo zmizí, lidé na něj zapomenou, a to dost rychle, poněvadž silný významný koncept u něj necítím. Vyšla mu sice spousta knih, nicméně kromě konzervativního liberalismu tam toho příliš není.

... Působení pana Václava Klause ...

MS: Zmiňoval jsem jej kvůli tomu, že je významným politickým hráčem a je považován za jednoho z „otců“ československé a poté české transformace.

JM: To ano. Ale problematrické transformace. My nevíme, zdali se to náhodou nedalo udělat jinak.

Kuponová privatizace zřejmě nebyla jedinou možností.

MS: *Ano, ale byla cestou, která byla zvolena. V jistých modifikacích jsme ji mohli vidět třeba v Rusku.*

JM: Ano, nejen tam. Vzpomeňme na privatizaci v Ázerbájdžánu, kdy poté pan Kožený[25] musel utéci až na Bahamy.

MS: *To je opět temná stránka naší transformace.*

JM: Jemu se to velice líbilo. Koženého za to dokonce Klaus „chválil“.

MS: *S jistou nadsázkou můžeme tvrdit, že právě tato vámi zmíněná osoba rozpohybovala masový privatizační projekt.*

JM: Také umožnil formovat hospodářskou elitu.

... Spoléhání na význam trhu ...

MS: *Vy jste říkal, že kyvadlo se vychýlilo příliš. Spoléhali jsme pouze na trh? Mysleli jsme, že trh vyřeší vše a věci se tak spontánně budou vytvářet. Vůči procesu transformace jste kritický. Co byste vytkl? Spoutaná společnost ...*

JM: ... se vychýlit musí. Víte, kus nezbytnosti v tom byl. Nepochybně ano. Soudím, že lidé formující transformaci nebyli dobrými sociology.

MS: *Tak byli ekonomové.*

JM: Když děláte zásadní změnu, tak je dobré se ohlédnout i po jiných oborech. Masaryk byl filozof a sociolog. Byl obklopen lidmi. Jeho přáteli byli pan Preiss[26] a jiní z elitní společnosti. Masaryk o ekonomii věděl a znal její sílu. Zde došlo k tomu, že Klaus a jeho lidé jakoby nevnímali. Vzpomínám si na lidi jako je Jiří Kinkor[27], Dušan Tříška[28] a tak dále. Ti kamsi zmizeli a není o nich slechu. Nesmím opomenout také Petra Macha[29].

MS: *Nepřímo narážíte na Centrum pro ekonomiku a politiku.*

JM: Soudím, že ti ekonomové nejsou dosti informováni o současných znalostech, ne teoriích, ale znalostech fungování tohoto druhu společnosti. Za prvé, podceňují fakt, že na trhu nevystupují stejně silní lidé, že je velmi důležitá pozice moci. Nevnímají sociální strukturu, nevnímají důsledky nerovnosti jako zdroje rozhodování. Jednoduše řečeno, neví, že hospodářství je součástí společnosti, jsou spolu propleteni. Jistě je to důležitý aspekt. Do značné míry jsem materialistou. To znamená, že nepodceňuji význam hmotných prvků zejména v moderní společnosti, kde konzum hraje tak důležitou roli ve vnímání lidí. To však neznamená, že nechápu, že ekonomie je „embedded“, tedy cosi, co je uvnitř něčeho, že existuje něco jako sociologie trhu, sociologie chování ekonomických subjektů. To znamená, že model musí předpokládat širší kontexty. Připomínám si, jak společně s Thatcherovou[30] říká, že máte buď jednotlivce, či máte společnost. Ještě tak obec. To také vysvětluje jeho poměr k občanské společnosti. Tento obrovsky zjednodušený obraz společnosti mu blokuje pochopení společnosti reálné.

MS: *Vy ho viníte z toho, že tito lidé se na to dívají právě takto?*

JM: Neříkám, že se s nimi nedá pracovat. Oni by řekli, že to musíme zjednodušovat. My musíme vycházet z ekonomického chování. Toto můžete dělat jako akademický pracovník ve vědě, ale

nemůžete to dělat jako reálnou politiku. Tam musí přistoupit více společenských věd, aby se vytvořil plastický obraz reality od psychologie až po sociologii.

... Nutnost širší diskuse o cestách transformace a implikace ...

MS: *Vy byste si představoval při koncipování transformace společnosti širší diskusi?*

JM: Právnický, sociální vědce, specialisty na sociální politiku. Dnes víme docela přesně, že zdravotní stav populace závisí na míře nerovnosti. Čím je společnost nerovnější, tím je zdravotní stav horší, lidé trpí těžšími situacemi. Proto máte uvnitř Spojených států také rozdíly mezi jednotlivými státy. To pramení v odlišnostech sociálních a zdravotních politik. Státy, které mají více sociální politiky, tam je lepší zdravotní stav. To platí i v jiných kapitalistických společnostech. Vezměte si Švédsko, Norsko, Dánsko. V jistém ohledu do nedávné doby i my. Kojenecká úmrtnost ...

MS: *... byla jednou z nejmenších.*

JM: Poněvadž existovala infrastruktura. Matky s dětmi musely chodit na prohlídky. To vše bude likvidováno, a tak kojenecká úmrtnost poroste. Nyní je toto vše smazáno, neboť se domníváme, že se o zdraví nejlépe postaráme sami. To však pravda není.

MS: *Nedomníváte se tedy, že zdraví je záležitost péče jednotlivce ...*

JM: Každý se nepostará nejlépe sám, nebo část, která se může postarat, ale pak je i část, která toho není schopna. Ta druhá část bohužel roste.

MS: *Lze soudit, že člověk by se měl starat o sebe, ale také se solidarizovat.*

JM: To pochopitelně, ale na to též musíte mít instituce, právo, peníze ...

MS: *Myslíte si, že koncept proměny společnosti byl zjednodušující?*

JM: Ano, byl. Také měl za následek postupnou likvidaci některých prvků, jež mohly dobře posloužit k proměně společnosti jako celku.

MS: *Šlo by to nazvat monologem ekonomů?*

JM: Ano. Byla tam vidět větší schopnost prosadit se, větší dravost, větší pronikání do mocenských pozic. Někde jinde jsou právníci. Například Spojené státy jsou v rukou právníků.

MS: *Jak vnímáte dohánění vyspělých společností, mezi něž jsme se chtěli vrátit?*

JM: Soudím, že jsme se dostali na 70 procent úrovně vůči vyspělým evropským zemím.

... Otázka transformace a blahobytu ...

MS: *Ano, ale to jsou statistiky. Řekl byste, že transformace je pro mnoho lidí především spojena s růstem blahobytu?*

JM: Soudím, že ano. Lidé ji hodně akcentují. Také je spojena se svobodou pohybu, možností cestování, možností volby zaměstnání. Soudím, že v současné době, tedy v roce 2011 by možná raději ocenili stabilitu zaměstnání. Myslím, že u nás se mnoho lidí nestěhuje, mobilita je malá. Lidé jsou srostlí s místem, kde delší dobu žijí. Vezměte si takového horníka na Ostravsku, jenž si šetřil, aby si postavil svůj dům. Nyní zjistí, že ztratí práci, tak bere podporu v nezaměstnanosti. Bydlí ve svém domě, avšak on se nepostěhuje do Prahy. Kam by se stěhoval?

MS: Úvahy ekonomů o možnosti stěhování se za prací a mobilitě jsou chybné?

JM: Ano, to je další příklad zjednodušeného myšlení. Ta mobilita, na kterou jste narazil.

... Vzdělání, aneb příběh jedné univerzity ...

MS: Pokud bychom přešli do nedávné minulosti. Jste vědec a pedagog. Po roce 1989 jste se mohl podílet budování vzdělávacího systému. Jak jste hodnotil úroveň vysokého školství?

JM: Pracoval jsem dva či tři roky v Akademii věd, ale poté, co pan Soros[31] přišel s ideou založit Středoevropskou univerzitu, jsem šel tam. Bylo to nedobré, jelikož to bylo pouze na tři roky. Následně jsem jezdil do Budapešti a Varšavy. Mám malou a nedostatečnou zkušenost se školstvím. Nemohu cokoliv komentovat.

MS: Mně jde o to, že jste se setkal s odporem ze strany českých úředníků, ba ministrů.

JM: V tom můžeme spatřit egocentrický pohled. Myslím, že tam silně hrálo ego. Klaus? On vytýkal Sorosovi, že je jako účetní, což je nesmysl. Soudím, že cítil nebezpečí levého liberalismu, což cítil správně. Soros je dnes sociálním demokratem.

MS: Velký kritik bezbřehého kapitalismu.

JM: Soudím, že Soros je sociálně tržní. Trochu jiným způsobem než Němci. Přestože je to velký spekulant a umí vydělávat v kapitalistickém systému nesmírně mnoho, ty peníze však vrací zpět.

MS: Nebylo náhodou určitým vyznamenaním, že do Československa respektive České republiky chtěl umístit Středoevropskou univerzitu?

JM: Soros měl zájem původně o Bratislavu. To byl začátek, ale kvůli antisemitským demonstracím proti němu, se rozhodl, že tento projekt bude realizovat v Praze a Budapešti. Poté to bylo rozšířeno do Varšavy. Pochopitelně zde byl odpor české inteligence respektive špiček vysokých škol. To proto, že kromě profesora Jařaba[32] všichni rektori byli proti akreditaci.

MS: Čím si toto vysvětlujete?

JM: Je to konkurencí a závistí.

MS: Přece v dobré společnosti ...

JM: Možná dobré motivy byly v tom, že je to nekvalitní a že to nemá úroveň. Funkcionáři byli velice konzervativní a potrpěli si na taláry a staré univerzitní znaky. Toto jim připadalo jako amerikanizace univerzit. Sluší se říci, že to mělo svůj vlastní charakter. Ten nepostřehli a obávali se zřejmě konkurence, neboť zde učili špičkoví odborníci z celého světa. Formálně to nebylo akreditováno proto, že to nemělo povahu klasické univerzity.

MS: Člověk, který usiluje o osobnostní růst, který touží být svobodný, měl by být konfrontován se soutěživostí ...

JM: Víte, je nutné se tázat těch, kdo to nepodporovali. Opakuji, většina rektorů byla proti. Pro byl jedině profesor Jařab, jenž se stal rektorem Středoevropské univerzity v Budapešti.

MS: Vzniká otázka, jak jinak se integrovat na Západ než duchovně ...

JM: ... a pozvat sem lidi? Já jsem zažil něco, co již nikdy nezažiji. Byla zde možnost důvěrného styku

se špičkami světového myšlení: sociolog Wallerstein[33], filozof Quine[34], Karl Popper[35]. S ním mám korespondenci, filozof práva Dworkin[36], ...

MS: ... Arnošt Gellner ...

JM: Tito lidé nás obklopovali ... Možná na základě mé zkušenosti začnu psát zvláštní životní biografii na kontextu širších dějin. Právě zde člověk může ukázat, jak to blokovala obava, že se do něčeho suneme ...

MS: *Demokracie je přece kontakt s jinakostí.*

JM: Musíte se tázat těch, kdo toto nepovolil. Dokonce i Palouše. Ten byl též proti. Univerzita Karlova byla z nás nešťastná. Zároveň byla petice, která byla spíše z řad členů akademie na obranu školy. Třebaže šla do Parlamentu, nebyla k ničemu. Česká inteligence byla „rozštípnutá“. Jedna část to chápala velmi pozitivně druhá nikoliv.

MS: *Sluší se říci, že po roce 1989 zde vzniklo CERGE - EI, která tento rok slavila 20 let svého vzniku.*

JM: To mimochodem vzniklo na CEU. Všichni seděli u nás. Všichni žili z toho, že Soros je z počátku podporoval. Všichni do jednoho. Byl tam ministr zahraničí Zielenec[37], byl tam guvernér národní banky Zdeněk Tůma[38]. Ti všichni jezdili na Žižkov do naší školy. Byla tam vybudována katedra ekonomie CEU, vedle toho bylo CERGE - EI. To však pracovalo dohromady. To vše bylo hlavně díky Sorosovi. O tom se nemluví. Je to zapomenuto.

MS: *Asi je to chyba, ne?*

... Budoucnost naší země ...

MS: *Pokročme dále. Jak vidíte budoucnost České republiky v kontextu historického vývoje? Dnešní situaci vidíte jako neuspokojivou?*

JM: Považuji ji rozhodně za problematickou. Divím se tomu „opatrnickému“ přístupu vůči Evropě. Je zde neochota riskovat a vyjádřit se jasně. Vláda se bojí udělat kroky vůči ní. Je to takové vyčkávání, jak to dopadne.

MS: *Možná princip chytré horákyně?*

JM: Ano, chytrost, která nás může zničit. Dle médií máme usilovat, abychom byli alespoň v té ekonomické sféře nudní, aby o nás nebylo příliš slyšet, abychom byli takovými Dány, kteří proklouzávají. Dánsko je však úplně jiné. Pan Rasmussen[39] je prezidentem NATO, mladí Dánové se daleko více angažují než my. Je nám doporučováno úsilí, abychom prošli těmi svízelemi, aniž bychom museli něco riskovat a obětovat se. To je rozdíl proti první republice, proti masarykovskému a benešovskému pojetí. Beneš tak naivně spoléhal na Společnost národů. V meziválečném období jsme hráli podobnou roli, jako dnes hraje Norsko, tedy jako země, která bojuje za demokracii, za kolektivní bezpečnost. Byl to jeden z příkladů malé demokratické země, která má odvahu se za demokracii veřejně bít. Proto nás Hitler[40] nenáviděl a především Beneše. On věděl, že tento člověk měl vliv, že honil Francouze a Angličany, aby se chovali slušně a dodržovali dohodnuté závazky. Jedna z naprosto klíčových záležitostí v českých dějinách je zklamání ze Západu po Mnichově. To zůstalo a vedlo nás to do náruče Sovětů. Zde pořád tichá nedůvěra - my chceme být jako oni, ale zároveň se jich obáváme a nedůvěřujeme jim. Zejména poměr k Německu. To je jednou z nejdemokratičtějších zemí Evropy. Díky tomu, že šok by tak hrozný, pochopili, že bez zásadní morality nelze v moderním světě žít.

[1] Ralf Dahrendorf (1929 -2009), sociolog, politolog, liberál. Působil v Německu, Anglii. Byl ovlivněn M. Weberem, K. R. Popperem a von Hayekem. Jeho význačné práce byly přeloženy i do českého jazyka. Pro otázku transformace je stěžejní práce Úvahy o revoluci z roku (1991), dále Hledání nového řádu (2007), Od pádu Zdi k válce v Iráku (2008), Pokušení nesvobody (2008), Překonávat hranice (2009), ve slovenštině vyšla kniha Moderný sociální konflikt (1991).

[2] John Locke (1632 - 1702), anglický osvícenecký myslitel, jenž proslul svou politickou koncepcí uspořádání společnosti a empirickou teorií poznání. V jeho učení se objevují teze o přirozeném stavu, jenž je charakterizován svobodnou, rovností, harmonií. Hovoří též o lidských právech, která mají zřástitu u Boha, a jež došla naplnění v následných staletích, převážně v 19. a 20. století. Je také stoupencem náboženské tolerance, kterou dnešní společnost bere jako samozřejmou. Silně ovlivnil pojetí uvažování o roli člověka ve světě. Z jeho děl lze jmenovat Esej o lidském rozumu (1690), Dvojitý pojednání o vládě (1689), Dopisy o toleranci (1689).

[3] Karel Čapek (1890 - 1938), český humanista, spisovatel, novinář. Spojen s Lidovými novinami. Byl na straně T. G. Masaryka, což mu v době národní krize, v době nástupu fašismu bylo vyčítáno. Mezi jeho díla patří Pragmatismus (1918), Hovory s T. G. M., četné hry: Věc Makropulos, Bílá Nemoc, Válka s mloky, Ze života hmyzu, R. U. R.

[4] Konrád Adenauer (1876 - 1967), německý politik a poválečný kancléř Německé republiky. Post zastával v letech 1949 - 1963. Též předseda Křesťanskodemokratické unie. Do vrcholové politiky se dostal z politiky regionální. V letech 1917 - 1933 zastával funkci vrchního radního města v Kolíně nad Rýnem. Během trvání kancléřského postu usiloval společně s Erhartem o integraci Německa do hospodářských a politických struktur západní Evropy. Byl stoupencem sociálně tržního systému. Podílel se na Německém zázraku a obnovení prosperity. Po Helmutu Kohlovi byl druhým nejdéle sloužícím kancléřem novodobých dějin Německa.

[5] Michail Sergejevič Gorbačov *1931, význačný sovětský státník, jenž byl posledním tajemníkem UV KSSS a také první a posledním prezidentem Sovětského svazu. Uvědomil si chyby sovětského zřízení, a proto zavedl politiku perestrojky a glasnosti. Problém byl v tom, že komunismus jako systém se ukázal nereformovatelný, a proto se východní blok pospojovaný ideologií komunismu rozpadl. Vedle Gorbačova je vhodné uvést R. Reagana, M. Thatcherovou a také papeže Jana Pavla II. Tito přispěli k pádu totality. Sluší se uvést, že k pádu také přispěli obyčejní lidé, kteří věřili, že efektivita systému kapitalistického je vyšší než státem řízené společnosti. Osmdesátá léta mnohým lidem otevřela oči, neb zástupci lidu byli závislí na pokynech z Moskvy a M. Gorbačov jasně řekl, že jde cestou postupného uvolnění. Potvrdil původně Brežněvovo: „Eto vaše dělo“.

[6] Karel Kautsky (1854 - 1938), německý socialista, přední teoretik marxismu narozený v Praze. Na vídeňské univerzitě vystudoval historii a filozofii, poté vstupuje do Sociálně demokratické strany Rakouska, avšak později se realizuje v Německé sociální demokracii. Jeho myšlení je ovlivněno E. Bersteinem a v Anglii navštěvuje Marxe i Englse, vůči nimž se kriticky vymezil. V jeho myšlení se otázka imperialismu objevuje před Leninem. Z jeho díla: Ekonomická nauka Karla Marxe, Cesta k moci, Diktatura proletariátu.

[7] Josef Lukl Hromádka (1889 - 1969), český protestantský teolog, žák Karla Bartha a poté interpret marxismu, jelikož ztotožnil křesťanství a marxismus. Studoval v Praze, Basileji, Vídni, Heidelbergu. V roce 1920 se stává profesorem Husitské teologické fakulty. Svou práci viděl na poli ekumenismu. Byl členem Světové rady církví, a Křesťanské mírové konference. Z díla: Masarykova ústřední otázka náboženská (1919), Křesťanské a vědecké myšlení (1922), Křesťanství, církve, klerikalism (1925), Problém pravdy v teologickém myšlení (1928).

[8] Karel Marx (1818 - 1883), německý materialistický filozof, Hegelův následovník, jenž se proti němu kriticky postavil. Rozhodl se změnit tvář světa: „Do dnešních dnů myslitelé pouze o světě hovořili, nyní je nutné jej změnit“. Idea, která silně ovlivnila následná desetiletí. Své myšlení spoluvytvářel s B. Engelsem, jenž jej jako továrník podporoval. Mezi jeho hlavní díla Kapitál (1867 -), Teze o Feuerbachovi (1852), Komunistický manifest (1848), Svatá rodina (1844). Proti Marxovi vystupoval i T. G. Masryk, jenž podrobil kritice jeho teze v Sociální otázce.

[9] Lucius Annaeus Seneca (4př.n.l. - 69 n.l.), římský filozof, dramatik, básník, politik. V mládí přichází do Říma a získává filozofické a rétorické vzdělání. Za Caligulovy vlády se stal senátorem, později za Claudiovy vlády byl vyobcován na Korsiku z důvodu cizoložství. Vrací se na žádost Agripiny, aby se stal vychovatelem Nerona, jenž začíná vládnout v sedmnácti letech. Je považován za nejplodnějšího autora své doby. Svou mluvou napodoboval Ovidia. Z jeho díla: O prozřetelnosti, O hněvu, O šťastném životě, O prázdnu, O krátkosti života aj.

[10] Marcus Aurelius (121 - 180), římský císař v letech 161 - 180, též představitel pozdního stoicismu. Ačkoliv měl vysoký mravní kredit a výjimečné schopnosti, skončilo za jeho vlády dlouhotrvající období míru a prosperity. Nestabilita byla způsobena zahraničními hrozbami a vnitřními problémy. Z myšlenkového odkazu je často uváděno dílo Hovory k sobě, které psal během vojenských tažení 172 - 180, a v nichž považuje pojetí vlády jako služby a povinnosti. Je vysoce ceněno za svůj vytříbený styl. Jeho myšlenkovým učitelem byl Epiktétos.

[11] Bertrand Russell (1872 - 1970), britský matematik, logik, filozof, spisovatel. Narodil se do aristokratického prostředí. V raném dětství projevily své schopnosti v oblasti matematiky a tímto směrem se ubíral celý život. Jeho životní dráha začala v Cambridge, studoval filozofii a matematiku. Z počátku se přikláněl k platonismu, ale později se přidal k novopozitivismu. Soudil, že empirickou zkušeností lze poznávat ideje - univerzálie. Tímto podpořil význam přírodních věd a význam filozofie jako disciplíny poznání redukoval. Zasloužil se rozvoj matematické logiky, jelikož s Whiteheadem sepsal práci Principia Mathematica (1913). Jeho dílo je velmi rozsáhlé. V roce 1950 mu byla udělena Nobelova cena za literaturu. Širší veřejnosti je znám prostřednictvím děl: Proč nejsem křesťanem (1927), Manželství a mravnost (1929), Náboženství a věda (1935), Dějiny západní filozofie (1945), aj.

[12] John M. Keynes (1883 - 1946), anglický ekonom, spojený s Cambridge a ekonomem Alfredem Marschallem. Mnohými považován za ekonoma dvacátého století. Byl tím, kdo se postavil na stranu „poptávky“, negoval svým uvažování Sayův zákon trhu říkající, že nabídka indukuje poptávku. Tento princip byl vyvrácen během světové deprese v 30 letech. Byl otcem hospodářské politiky, aktivní politiky jdoucí proti krizi. Stát, jehož hospodářství skomírá, musí podpořit poptávku pomocí rozvoje infrastruktury a jiných pobídek. Velkým kritikem se stal F. A. von Hayek. Keynesovo úřednické místo vytvořilo podmínky k sepsání následných titulů: Ekonomické důsledky míru (1919), Traktát o peněžní reformě, Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz (1936).

[13] Francis Fukuyama *1952, americký myslitel japonského původu. Proslavil se tezí o konci dějin v kontextu pádu režimů východního bloku v 1989, v němž navázal na německého myslitele G. W. Hegela. Liberální demokracii vidí jakožto vyústění snah vývoje lidstva. Jeho teze narážela na koncept S. Hungtintona o střetu civilizací. Mezi jeho hlavní tituly patří: The End of history (1992), Trust (1995), Great disruption (1999), Our posthuman future (2003).

[14] Shmuel Eisenstadt (1923 – 2010), hebrejský sociolog, jenž od roku 1959 učil na Hebrejské univerzitě v Izraeli. Jeho dílo spočívá na objasnění fungování kultur a civilizací. Ve svém poznání se zaměřil na výklad jak souhra kultury a struktury společnosti determinuje rozvoj civilizace. Během svého života působil na mnoha světových univerzitách v Chicagu, Harvardu, Curychu, Vídni, Bernu. Držitel ocenění Maxe Plancka. Z jeho díla: Politické systémy říší 1963, Modernizace protest a změna, Evropská civilizace v komparativní perspektivě 1987 aj.

[15] Immanuel Kant (1724 – 1804), osvícenecký myslitel, jenž šel ve stopách Leibnizových i empiriků a zabýval se vznikem vesmíru. Od doby se traduje tzv. Kant – Laplaceova hypotéza. Uvádí se, že po přečtení díla D. Huma se Kant probouzí z dogmatického spánku a začíná jeho významné kritické období. Kantovo dílo je zásadní pro vytyčení hranic rozumu. K význačným pojednáním patří Kritika čistého rozumu (1781), Kritika praktického rozumu (1788) a Kritika soudnosti (1790). Etický imperativ je příkaz rozumu, ne citu, jak o něm uvažovali předchůdci. V oblasti státního usprádaní prosazoval též vytvoření systému, který by zaručoval uspořádání na racionálních základech.

[16] T. G. Masaryk (1850 – 1937), filozof, politik, zakladatel Československa. Významná postava českých novodobých dějin. Mezi jeho význačná díla patří Sebevražda, Zkoumání konkrétní logiky, Karel Havlíček, Ideály humanitní. Byl pokládán za velkého znalce Východu, Ruska, o němž napsal Rusko a Evropa, Nová Evropa.

[17] Jan Patočka (1907 – 1977), český myslitel, fenomenolog, jehož život lze označit ve skutku sokratovský. Ostatně podepsání Charty 77 se mu do jisté míry stalo osudným. Tematizoval přirozený svět ve vztahu ke světu vědy, poznání. Svět, do něhož byl člověk vnořen a jehož úkolem je nalezení smyslu. Mezi jeho hlavní díla patří Přirozený svět jako filozofický problém (1936), Kacířské eseje (1975), Evropa a doba proevropská (1990). Interpretoval antickou filozofii, z čehož vznikla pojednání Sokratés, Platón a Aristotelés. Komunistický režim mu neumožnil působení na univerzitě a byl odsunut do Pedagogického ústavu J. A. Komenského. Významné je u něj též pojetí jazyka, o němž uvažuje v relaci se svobodou, čímž tak navázal na evropskou tradici. Soudí se, že kdyby Patočka psal evropským jazykem – německy, anglicky, stál by na piedestalu vedle Husserla a Heideggera, vedle svých učitelů.

[18] Antonín Švehla (1873 – 1933), český agrární politik, statkář. Ve své činnosti navázal na otce, jenž měl statek v Hostivaři. V jeho osobě se spojila velká inteligence s pracovitostí a politickým talentem. Spoluzaložil Agrární stranu, která během první republiky byla důležitou politickou silou. Byla pojímána jako strana středního stavu. Je jedním z mužů 28. října, podílejících se na vyhlášení republiky. Švehla působil několikrát jako premiér vlád ve dvacátých letech. Masaryk jej považoval za možného kandidáta na prezidenta.

[19] E. Beneš (1884 – 1948), československý politik a od roku 1935 druhý prezident Československa. Ve své politice se přikláněl k levici, zpočátku byl členem Československé strany národně socialistické. Působil jako ministr zahraničních věcí a ve dvacátých letech 20. století i jako předseda

vlády. Považoval politiku za sociální vědu, které zasvětil svůj život. Problematické jsou v jeho politickém působení následné okamžiky: podepsání dohod se SSSR v roce 1943, Benešovy dekrety, které umožnily vyhnání Němců a také přijetí politiky K. Gottwalda. Mezi jeho díla patří *Demokracie dnes a zítra*, *Úvahy o Slovanství*, spis *Stranictví*.

[20] V. Havel (1936 - 2011), československý a český prezident v letech 1989 - 2003. Význačná autorita ve světě divadelním a disidentským. Jeho dílo bylo spíše uváděno v zahraničí. Je možné uvést *Zahradní slavnost*, *Vyrozumění*, *Ztížená možnost soustředění*, *Largo desolato*, *Pokoušení*, *Asanace*, Kromě her psal také eseje, z nichž nejvýznačnější *Moc bezmocných* je velkým příspěvkem do českého i světového myšlení 2. poloviny 20. století. Havlovou snahou bylo bojovat za zachování lidské identity a žití v pravdě.

[21] Václav Klaus *1941, přední politik, je s ním spojena hlavní ekonomická transformace. V letech 2003 - 2013 byl českým prezidentem. Původně ekonom, což mu zvýhodnilo pozici během rozhodování o transformaci Československa později České republiky. Je vnímán jako politický antipod Václava Havla, s nímž vede diskuse o otázkách úlohy občanské společnosti, angažovanosti ap. Díky svému charismatu dokázal prosadit záměr, který se poté ukázal jako koncept s mnoha nedostatky. Mezi hlavní knihy patří: *O tvář zítřka* 1991, *Rok málo či mnoho v dějinách země* 1993, *Mezi minulostí a budoucností* 1996, *Obhajoba zapomenutých myšlenek* 1997, *Co je europeismus* 2006 ad.

[22] Lubomír Štrougal *1924, předseda federální vlády od 1970 jako stoupenec G. Husáka. V roce 1988 byl nahrazen Ladislavem Adamcem. Se svým konceptem reformy v duchu politiky M. Gorbačova, byl poražen lidmi kolem Lorenze, Jakeše aj. V roce 2009 publikoval knihu *Paměti a úvahy*.

[23] Lér *?

[24] Ernest Gellner (1925 - 1995), anglický myslitel českého původu. Hlavní oblastí zájmu byla antropologie. Lze jej považovat za následovníka K. R. Poppera a jeho školy kritického myšlení. Mezi jeho hlavní díla lze uvést *Words and things* (1959), která vysvětluje omyly analytické školy ve filozofii, *Nations and nationalism* (1983), *Relativism and social science* (1987), *Postmodernism, reason and realism* (1992), *Conditions of liberty* (1994), která obhájí ideu občanské společnosti, jež se táhne myšlením od osvícenectví. Část z jeho díla byla přeložena do českého jazyka. *Národy a nacionalismus* (1993), *Podmínky svobody* (1997), *Rozum a kultura* (1999), *Pluh, meč a kniha* (2001), *Nacionalismus* (2003), *Jazyk a samota: Wittgenstein, Malinowski a habsburské dilema* (2005). Ernest Gellner byl jedním ze zakladatelů a propagátorů Středoevropské univerzity, která byla z Prahy vypuzena do Budapešti.

[25] Viktor Kožený *1963, irský občan českého původu žijící na Bahamách. Jedna z nejznámějších osob, která se účastnila v privatizaci v Československu resp. České republice v negativním slova smyslu. Je nazýván „pirátem z Prahy“. Kožený studoval v zahraničí a své zkušenosti využíval po návratu. Založil Harvardské fondy a lidem sliboval možnost desetinásobku za jednu kuponovou knížku. Od poloviny devadesátých let je stíhán za zpronevěry majetku. Té se dopustil i na občanech v USA, neboť ti byli nalákáni k účasti na privatizaci Ázerbájdžánu.

[26] Jaroslav Preiss (1870 - 1946), český bankéř, politik, původem právník, národohospodář. Během první republiky stál v čele Živnostenské banky, která měla rozhodující vliv na český průmysl. V politice působil v mladočeském hnutí a byl poslancem za Českou státoprávní demokracii, která se stala důležitým prvkem ve zlomových událostech roku 1918. Spolupracoval s A. Rašínem, K. Kramářem aj.

[27] Jiří Kinkor *1961, český libertariánský myslitel hlásící se k objektivismu a odkazu Ayn Randové. Po dokončení studií na VŠE v letech 1991 - 1997 pracoval na ministerstvu financí jako poradce ministra. Po odchodu pracuje jako finanční analytik v soukromém sektoru. Publikuje v denním tisku i odborných časopisech. Jeho knihami jsou Stát a trh (1996) a Hayekova cesta do otroctví (2000).

[28] Dušan Tříška *1951?, český politik a ekonom. Vystudoval práva, jadernou fyziku a působil v Ekonomickém ústavu ČSAV. Byl blízkým spolupracovníkem Václava Klause a spolu s T. Ježkem je považován za propagátora kuponové privatizace. Stát, dle jeho postoje, by neměl hrát roli, jakou hraje a rychlá privatizace, kterou prosazoval, měla zabránit následnému rozkradení, k čemuž během transformace docházelo. Kapitalismus je systém, který ze své přirozenosti produkuje nerovnosti a krachy společností, ty jsou cestou, jak systém očistit od neefektivnosti a navrátit do rovnovážného stavu. Je obhájcem přístupu Viktora Koženého, jenž byl jeho poradcem.

[29] Petr Mach *1975, český ekonom hájící tržní hospodářství, blízký spolupracovník Václava Klause. Vystudoval VŠE, byl u počátku Centra pro ekonomiku a politiku, které řídil. Je předsedou Strany svobodných občanů, jejíž pozice je marginální. Opakovaně apeluje na nevýhodnost členství České republiky v Evropské unii. Sám na toto téma napsal: Úskalí evropské integrace (2003), Jak vystoupit z EU (2010).

[30] Margaret Thatcherová (1925 - 2013), s Reaganem tvořili postavy formující politiku Západu. Byla to právě ona, kdo si uvědomil, že M. Gorbačov je jiným politikem než jeho předchůdci a dokáže pozměnit směr, jímž kráčet tehdejší Sovětský svaz a jeho satelity. V domácí hospodářské politice se prosadila svou nekompromisností, za což byla kritizována, avšak byla to ona, která napomohla tomu, že se Británie dostala z hospodářských problémů. Thatcherová byla jedním z inspirátorů československé transformace, ovšem s tím rozdílem, že ona neprováděla privatizaci tak velkého objemu majetku a neuváděla do života novou hospodářskou soustavu, jako tomu bylo u nás. Jejím velkým sympatizantem byl Václav Klaus.

[31] George Soros *1930, americký finančník maďarského původu. Založil úspěšnou společnost Quantum fond a díky riskantním operacím dosáhl velkého zhodnocení svých finančních prostředků. Výdělek dále věnuje filantropické činnosti v rámci Open Society, kterou založil na počest svého kantora K. R. Poppera. Tato společnost pomáhala při tvorbě demokracie ve střední a východní Evropě. Ač působí jako úspěšný podnikatel, je kritický k současnému směřování kapitalismu. Mezi jeho tituly: Směnka demokracii (1991), Soros o Sorosovi (1997), Věk omylnosti (2007), Nové paradigma pro finanční trhy (2009).

[32] Josef Jařab *1937, český anglista a literární historik. V letech 1990 - 1997 rektor Univerzity Palackého v Olomouci. V letech 1996 - 1998 byl senátorem za obvod Olomouc, později Opava. Mezi jeho dílo lze řadit: Anglická černošská próza - Obsah a pojetí pojmu na pozadí historického vývoje (1971), Americká poezie a básníci ve čtyřech stoletích (1976), Antologie americké literatury (1985).

[33] Immanuel Wallerstein *1930, americký sociolog, historik, marxistické orientace. Vystudoval Columbia University. Od roku 1976 působí na Binghamton University. Je autorem teoretického konceptu světového řádu. Předpokládá, že současný systém vznikl v 16. století v souvislosti s dělbou práce mezi merkantilistickými státy severní Evropy. V rámci zkoumání dochází k dělení civilizací: jádrové, periferie a marginální zóny. Z jeho díla: Cesta k nezávislosti (1964), Moderní světový systém (1974), Historický kapitalismus (1983), Po liberalismu (1995) aj.

[34] Willard Van Orman Quine (1908 - 2000), americký filozof a logik analytické školy a filozofického naturalismu. Je žákem Whiteheada. Seznámil se s pracemi Russella a Vídeňského kroužku. Ve svém díle se postavil proti rozlišování analytických a syntetických soudů, důsledným empirismem a postojem, že filozofie má užívat výhradně metodologii přírodních věd. Z jeho díla lze uvést: Matematická logika (1950), Síť víry (1970), Covitosti (1978), Hledání pravdy (1992), která vyšla i v českém jazyku.

[35] P. R. Popper (1902 - 1994), anglický filozof vědy rakouského původu. Představitel kritického racionalismu. Hlavní východisko ve vědeckém zkoumání je teze o vyvratitelnosti teorií, které si člověk o světě utváří - princip falzifikovatelnosti. Přijímá omezenost lidského rozumu, toleranci i její meze a nemožnost předvídat budoucnost, na čemž byly založeny totalitní teorie jako je marxismus aj. Důležitými díly je Bída historicismu (1936), Logika vědeckého zkoumání (1934), Otevřená společnost (1945).

[36] Ronald Dworkin *1931, představitel právní a společenské filozofie. Vystudoval Harvard a Oxford. Krátce pracoval jako soukromý právník. V roce 1962 mu byla udělena profesura na Yale. V roce 1968 byl držitelem Hohfeldovy právní stoličky. V roce 1969 nastupuje na do Oxfordu na stoličku po H. L. A. Hartovi. Ve svých pracích se vyjadřuje k otázce svobody, a jak souvisí s hodnotou rovnosti a spravedlnosti moderní souvislosti. Nejvíce jej proslavily knihy: Když se právě berou vážně (1977), Filozofie práva (1977), Říše práva (1985), Práva svobody (1996).

[37] Josef Zieleniec *1946, český ekonom a politik. Působil v Ekonomickém ústavu ČSAV, kde zpracoval analýzy stavu hospodářství a také analýzy ekonomického myšlení kapitalistického světa - studie Československo na rozcestí (1990). Zakládal Občanskou demokratickou stranu, z níž odchází 1997. Ve vládách V. Klause působil jako ministr zahraničí. Po odchodu z politiky se navrácí na akademickou půdu. V roce 2000 zvolen senátorem a v roce 2004 je zvolen do evropského parlamentu za stranu SNK - ED, avšak volba 2009 nebyla potvrzena.

[38] Zdeněk Tůma *1960, český monetární ekonom, vysokoškolský pedagog. V 90 letech působil v Evropské investiční bance, byl hlavním ekonomem Patria Finance. V roce 1999 byl jmenován do bankovní rady ČNB. Tu vedl do roku 2010, kdy neúspěšně kandidoval na primátora Prahy, třebaže TOP 09, za níž kandidoval, v Praze vyhrála. Nyní působí jako konzultant v KPMG a přednáší na IES FSV UK.

[39] Anders Fogh Rasmussen *1953, dánský politik. V letech 2001 - 2009 byl předsedou dánské vlády. Působil též jako předseda Liberální strany - Venstre. Po skončení mandátu působí jako generální tajemník NATO. Své politické myšlení shrnul do práce Od sociálního státu do minimálního státu 1993. V rámci praktické politiky se jeho pravicové postoje posunuly k politickému středu.

[40] Adolf Hitler (1889 - 1945), představitel národního socialismu. Člověk, jenž zmanipuloval masy i německou inteligenci. Inspiroval se v Itálii, s kterou rozpoutal největší válku světa. Je předsedou NSDAP 1929. V roce 1934 nastupuje do svého kancléřského úřadu a stává se říšským kancléřem. Využívá slabosti německé demokracie a hospodářské krize, když lidem slibuje práci. Jeho dílem je pamflet *Můj boj* (1924), který sepisuje ve vězení.